

ט"ו בשבט

Rabbi Ari Kahn

השקדיה פורחת

עממי

מילים: ישראל דושמן

לחן: מנשה רבינא

השקדיה פורחת
ושמש פז זורחת,
צפורים מראש כל גג
מבשרות את בוא החג.

ט"ו בשבט הגיע
חג לאילנות.
ט"ו בשבט הגיע
חג לאילנות.

הארץ משוועת
הגיעה עת לטעת,
כל אחד יקח לו עץ
באתים נצא חוצץ.

ט"ו בשבט הגיע...

1. המועדים בהלכה חמישה עשר בשבט - הרב שלמה יוסף זבין 1886-1978 ומנהג מיוחד לט"ו בשבט: "ונוהגין האשכנזים להרבות במיני פירות של אילנות"⁵¹. ואיני יודע למה תלה המנהג באשכנזים. דומה, שהספרדים מדקדקים במנהג זה יותר. "בט"ו בו (בשבט) ילמדו הספרדים בישיבותיהם כמעט כל הלילה ויהדרו לאכול מכל מיני פירות הנמצאים בעיר ולפני אכילת כל פרי ואחריה ילמדו לימודים מיוחדים מלוקטים מתנ"ך וזוהר וגם יתפללו וישוררו תפילות ופזמונים מיוחדים"⁵². וספר מיוחד יש על כך: "ספר פרי עץ הדר והוא סדר ט"ו בשבט, שנהגו בו רבים יראי ד' וחושבי שמו"⁵³. ליקוט מכל המקומות במקרא ומשנה ותלמוד וזוהר שמדובר בהם על פירות ותבואה ואילנות. וממנהגי החסידים: "וקבלנו מרבתינו להתפלל בט"ו בשבט על אתרוג כשר יפה ומהודר שיזמין השי"ת בעת המצטרך למצוה"⁵⁴; "המנהג שהאתרוג אשר יצאנו בו ידי מצוה מטגנים אותו אחר סוכות ואוכלין אותו בט"ו בשבט"⁵⁵. ושוב: "היו צדיקים שלובשים בגדי יום טוב בט"ו בשבט, כי הוא ראש השנה לאילנות והאדם עץ השדה"⁵⁶.

⁵¹ מגן - אברהם קלא ס"ק טז.

⁵² לוח - ארץ - ישראל, לונץ, חודש שבט.

⁵³ ליוורנו תר"ל.

⁵⁴ בני - יששכר מאמר חודש שבט.

⁵⁵ לקוטי - מהרי"ח, מרמרוש - סינט, ח"ג קטו ב.

⁵⁶ שם.

2. משנה מסכת ראש השנה פרק א

(א) ארבעה ראשי שנים הם. באחד בניסן ראש השנה למלכים ולקגלים. באחד באילול ראש השנה למעשר בהמה. רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים, באחד בתשרי. באחד בתשרי ראש השנה לשנים ולשמיטין וליובלות, לנטיעה ולירקות. באחד בשבט, ראש השנה לאילן, כדברי בית שמאי. בית הלל אומרים, בחמשה עשר בו:

3. רש"י מסכת ראש השנה דף ב עמוד א

ולנטיעה - למנין שני ערלה, ואפילו נטעה באב - כלתה שנתה הראשונה לסוף אלול, ובכולהו מפרש טעמא בגמרא.

לירקות - למעשר ירק, שאין תורמין ומעשרין מן הנלקט לפני ראש השנה על של אחר ראש השנה. לאילן - לענין מעשר, שאין מעשרין פירות האילן שחנטו קודם שבט על שחנטו לאחר שבט, שבאילן הולך אחר חנטה, ובגמרא מפרש מאי שנא שבט

4. רש"י מסכת ראש השנה דף יג עמוד ב ד"ה בתר חנטה

בתר חנטה - לקמן /ראש השנה/ (טו, ב) תנא לה בפירקין: אילן שחנטו פירותיו קודם חמשה עשר בשבט שהוא ראש השנה לאילנות מתעשר לשנה שעברה.

5. ר' עובדיה מברטנורא מסכת ראש השנה פרק א משנה א

ראש השנה לאילן. לענין מעשר פירות שאין מעשרין פירות אילן שחנטו קודם שבט על שחנטו לאחר שבט, דבאילן אזלינן בתר חנטה. אי נמי נפקא מיניה לענין שנה שלישית של שמיטה שנוהג בה מעשר עני, שאותן פירות שחנטו מר"ה של שנה שלישית עד שבט דנין אותן כפירות של שנה שניה שעברה ונוהג בהן מעשר ראשון ומעשר שני, ומשבט ואילך נוהג בהן מעשר ראשון ומעשר עני:

6. תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף טז עמוד א

דתנא: הכל נידונים בראש השנה, וגזר דין שלקחם נחתם ביום הכפורים, דכרי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: הכל נידונים בראש השנה, וגזר דין שלקחם נחתם כל אחד ואחד בזמנו: בפסח — על התבואה, בעצרת — על פירות האילן, בקחג נידונים על המים. ואדם נידון בראש השנה, וגזר דין שלו נחתם ביום הכפורים.... אמר רבא: האי תנא דבי רבי ישמעאל היא, דתנא דבי רבי ישמעאל, בארבעה פרקים העולם נידון: בפסח — על התבואה, בעצרת — על פירות האילן, בקחג נידונים על המים. ואדם נידון בראש השנה, וגזר דין שלו נחתם ביום הכפורים.

7. תוספות יום טוב מסכת ראש השנה פרק א משנה א

באחד בשבט כו'. מפרש טעמא בגמ'. הואיל ויצאו רוב גשמי שנה. ועלה השרף באילנות ונמצאו הפירות חונטין מעתה. ומ"ש הר"ב לענין מעשר פירות כו' דלענין ערלה ורבעי. כבר נתבאר לעיל:

8. רמב"ם יד החזקה - הלכות תרומות פרק ה

אין תורמין מפרות שנה זו על פרות שנה שעברה. ולא מפרות שנה שעברה על פרות שנה זו. ואם תרם אינה תרומה שנגמרה (דברים יד כב) "שנה שנה". לקט ירק ערב ראש השנה עד שלא באה השמש וחרז ולקט אחר שבא השמש אין תורמין מזה על זה שנה חדש וזה ישן. וכן אם לקט אתרוג בערב ט"ו בשבט עד שלא בא השמש וחרז ולקט אתרוג אחר משבא השמש אין תורמין מזה על זה מפני שאחד בתשרי ראש השנה למעשרות תבואה וקטניות וירקות. וט"ו בשבט ראש השנה למעשרות האילן:

9. רמב"ם יד החזקה (כתב יד תימני) - הלכות מעשר שני ונטע רבעי פרק א

(ד) וכן פירות האילן שבאו לעונת המעשרות קודם חמישה עשר בשבט של שלישית - אף על פי שנגמרו ונאספו אחרי כן בסוף שנה שלישית, מתעשרין לשעבר ומפרישין מהן מעשר שני. וכן אם באו לעונת המעשרות קודם חמישה עשר בשבט של רביעית - אף על פי שנגמרו ונאספו ברביעית, מפרישין מהן מעשר עני; ואם באו לעונת המעשרות אחר חמישה עשר בשבט, מתעשרין להבא.

והחרובין - אף על פי שחנטו פירותיהן קודם חמישה עשר בשבט, מתעשרין להבא, הואיל ומעשרותיהן מדברי סופרים:

10. ספר המרדכי, ראש השנה סימן תש"א 1240-1298

R. Mordechai b. Hillel, a descendent of the Ra'avayah (R. Eliezer b. Yoel HaLevi), was one of the great Rabbis of Germany (Ashkenaz) at the end of the Tosafot period. Born circa 1240, R. Mordechai was martyred in 1298 with his wife (daughter of R. Yechiel of Paris) with their five children in Nurenberg, Germany. R. Mordechai was a disciple of R. Meir (Maharam) of Rothenburg, as was his relative R. Asher (Rosh) and his brother - in - law, R. Meir haCohen, author of the Hagahot Maimoniyot. Among his other mentors were R. Peretz of Corbeil, his relative R. Ephraim, R. ya'akov haLevi of Speyer, and R. Avraham b. R. Baruch, the older brother of Maharam. ושאלת הציבור שבקשו לגזור תענית בשני וחמישי ושני ופגע בתענית ט"ו בשבט יש לחוש לר"ה ולדחות התענית או לא. כך דעתי נוטה שהתענית נדחה עד השבת האחר ואין קובעין תענית בו ביום שלא מצאנו תענית בר"ה ותנן ד' ראשי שנים הן ותו דקתני בהדי הדדי וכי היכי דשאר ליתא בתענית הארבע נמי ליתנהו בתענית ואע"ג דאינהו עדיפי מיניה כיון דקתני בהדי הדדי בהא דמיא אהדדי ע"כ.

11. ספר מהרי"ל (מנהגים) הלכות טבת, שבט, אדר

Maharil (Rabbi Jacob ben Moses Moellin) was born in Mainz, Germany 1360-1427 [ב] שבט הוא מלך, משום דבחמשה עשר בו הוא ראש השנה לאילנות. והוא חל בכל יום מאחד ימי השבוע, מלבד א' ו'. ובחמשה עשר בו אין אומרים תחינה. במגנצא ובורמיישא אומר תחינה. ולפעמים בו התקופה כדפי' לעיל.

12. שולחן ערוך אורח חיים סימן תקעב סעיף ג

צבור שִׁבְקֵשׁוּ לְגַזֵּר תַּעֲנִית שְׁנֵי וְחֲמִישֵׁי וְשָׁנִי, וּפְגַע בַּתַּעֲנִית ט"ו בַּשֶּׁבֶט, הַתַּעֲנִית נִדְחָה לְשַׁבַּת הַבֹּאָה קִדִּי שְׁלֵא יִגָּזְרוּ תַּעֲנִית בְּט"ו בַּשֶּׁבֶט שֶׁהוּא רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְאֵילָנוֹת; {הִגָּה: מִיְהוּ אִם הִתְחִילוּ לְהַתְעַנּוֹת, אֵין מְפַסְקִין, כְּמוֹ בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ וְחַל הַמוֹעֵד (בֵּית יוֹסֵף).}

13. שולחן ערוך אורח חיים סימן קלא סעיף ו

נִהְיֶה שְׁלֵא לְפַל עַל פְּנֵיהֶם בְּט"ו בְּאָב, וְלֹא בְּט"ו בַּשֶּׁבֶט, וְלֹא בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ, וְלֹא בְּמִנְחָה שְׁלֹפְנָיו, וְלֹא בְּחִנְפָּה, וְיֵשׁ אוֹמְרִים גַּם בְּמִנְחָה שְׁלֹפְנָיו, {וְכֵן נוֹהֲגִין}. בְּפוֹרִים, אֵין נוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם {בְּל"ג בְּעֶמֶר אֵין נוֹפְלִין, בְּעָרֵב יוֹם כְּפוֹר אֵין נוֹפְלִין, וְכֵן עָרֵב רֹאשׁ הַשָּׁנָה אֶפְלוּ שְׁחָרִית (מְנַהֲגִים).}

14. שו"ת שאילת יעבץ חלק ב סימן פג 1697-1776

ה אשר השבתי לתלמידי אשר הודיעני מאחד המתחסדים שמצא השמט' בספרי העיר האלהית. אודות אשר תמה עלי אדם כשר הולך לתומו שלא זכרתי מהנהגת ספירת עומר בליל שני דפסח אחר קריאת הגדת כלך מדרך זו חליל' אל יהא חלקך עם הסומכים ע"ד קבלה מחודשת משובשת שהיא רשת לצודד נפש יקרה ח"ו אל ירד בני עמהם ועם שונים אל תתערב. ודאי אם הי' דבר שראוי לחוש לו. הייתי מזכירו אף אם שגיאות והשמטות מי יבין. אבל זאת וכיוצא בה. אסור להעלות על הדעת וכבר מפורש גם בסדר תפלה שלי באר היטב שסופרין בכניסת הליל' כמ"ש בטור /או"ח/ סי' תפ"ט ובש"ע. והטעם מוכרח דבעינן תמימות ומסתייה דבדיעבד מונין כל הליל' בתחל' מי זה אמר ויהי. ומלבד טעם אחר לכל המצות ומצוה הבאה לידך את"ח = אל תחמיצנה = וחביבא מצוה בשעת'... וירא להגידי לי שראה כן בספר חמדת הימים אף כי איננו אתו כי הוא יודע באותו ספר שהוא אחד מספרי הפוקרים ימ"ש. ויתענג על שלום ורב טוב כ"ע נפש אהובו תלמידו הנכנע הק' יעקב הכהן.

15. שו"ת שאילת יעבץ חלק ב סימן קכד

אכן זכורני שבס' מירם¹ חמדת הימים נמצאת תחנה שיסד נביא השקר העזתי לאמרה ביש"ק שמברכין החודש (זולתה לא ידעתי) ואותה מלאה לה גלויה. רמ"ז וה"ן מספר תתי"ד לרמוז על שקוץ ש"ץ שר"י צפן בתוכה. כמו שכבר העידותי בעם והעירותי על זאת מאז בחתימת ספר תה"ק. אך בעת הזאת לא נמצא ספר קוסמין הלז תחת ידי אשר ראיתו לפני כמה שנים ביד אורח עובר עלינו. בהבטה בעלמא. ולא בא עוד לידי.

16. ספר חמדת ימים - שובבים - פרק ג 1731 (הרב ישראל יעקב אלגאזי 1680-1757)

ומנהג טוב להולכים בתמים להרבות בפירות בעצם היום הזה. ולומר דברי שירות ותשבחות עליהן כאשר הנהגתי לכל החברים אשר עמדי. ועם כי בדברי כתבי הרב זל"ה לא נמצא מנהג זה, מ"מ לדעתי תקון נפלא הוא בנגלה ובנסתר. כי הנה הובא בירושלמי פרק י' יוחסין ז"ל ישמעו ענוים וישמחו א"ר איבון עתיד אדם לתת דין וחשבון על שראה מיני מגדים ולא אכל.

17. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת קידושין פרק ד הלכה יב

אמר רבי יוסי בי רבי בון אף אסור לדור בעיר שאין בה גינוניתא של ירק. רבי חזקיה רבי פהן פהן בשם רב עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראת עינו ולא אכל. רבי לעזר חשש להדא שמועתא ומצמיח ליה פריטין ואכיל בהון מכל מילה תדא בשתא.

18. פני משה מסכת קידושין פרק ד דף מח עמוד ב

גינוניתא של ירק. להתפרנס בזול: על כל מה שראת עינו ולא אכל. שנפשו מסתגפת בהתאות על הדבר ונמצא חוטא על הנפש: ר' אלעזר חשש להדא שמועתא. והיה מאספ לן פרוטות קטנות כדי שיהו מצוין ומוכנין בידו לקנות בהן מכל דבר חדש לפחות פעם אחת בשנה. א"נ הא דקאמר עתיד אדם ליתן דין וחשבון שראת עינו ולא אכל משום שאינו נותן לבו לחזור אחריהן לברך ולהודות השם ב"ה שברא מינים אלו להחיות בהן בני אדם וכמו שאינו נחשב בעיניו טובת יתעלה ב"ה וע"ז קאמר דר' אלעזר היה חושש לשמועה זו והיה רואה להביא עצמו לידי חיוב לכל הפחות פעם אחת בשנה כדי לברך על כל מין ומין וליתן שבח והודיה לאל יתעלה ברוך הוא ומבורך המשגיח ומפרנס ומכין מזון לכל בריה וצורך כל נפש חיה יתברך שמו ויתעלה זכרו לעד ולנצח נצחים אנס"ו: (אכן נצח סלה וכו')

19. מגן אברהם על שולחן ערוך אורח חיים הלכות נשיאת כפים ונפילת אפים סימן קלא

טז (פמ"ג) בט"ו בשבט. ראש השנה לאילנות. ונוהגין האשפנזים להרבות במיני פרות של אילנות. (תיקון יששכר דף ס"ב כ"ה):

20. רבי יששכר בן מרדכי אבן סוסאן - תיקון יששכר

רבי יששכר בן מרדכי אבן סוסאן היה מחכמי ארץ ישראל במאה ה-16 ומנהיג קהילת המערבים [1] בצפת. רבי יששכר אבן סוסאן נולד בפאס שבמרקו ברבע הראשון של המאה ה"ז. בצעירותו עלה לצפת ולאחר מכן עלה לירושלים בה היה מתלמידיו של רבי לוי בן חביב. בשנת 1538 שב לצפת בה ישב כמה עשרות שנים ועמד בראש הנהגת קהילת המערבים בה, וכן שימש כנראה גם כראש ישיבת הקהל הנ"ל. בשנת 1564 יצא חיבורו "תיקון יששכר" העוסק בענייני הלוח העברי ובמנהגי הקהילות השונות בצפת. ספר זה הינו אחד המקורות הראשונים בכתב המזכירים את המנהג לאכול פירות בט"ו בשבט.

¹ פירוש המשנה לרמב"ם מסכת ידים פרק ד משנה ו

וספרי מירם הם ספרים שיש בהם תשובות נגד התורה וסתירה לה, ונקראו ספרי מירם ענינו ספרים יעקרים ה' ויסלקם מן העולם, כעין קללה,

תלמוד ירושלמי מסכת סנהדרין פרק י הלכה א

רבי עקיבה אומר אף הקורא בספרים החיצונים. כגון ספרי בן סירא וסיפרי בן לענה אבל סיפרי המירם וכל ספרים שנכתבו מיכן והילך הקורא בהן כקורא באיגרת מאי טעמא [קהלת יב יב] ויותר מהמה בני היזר וגו' להגיון ניתנו ליגיעה לא ניתנו.

Issachar ben Mordecai ibn Susan (fl. 1510–1572) (Hebrew: - יששכר בן מרדכי אבן סוסאן - יִשְׁשַׁכַּר בֶּן מֵרְדֵכַי אֲבֵן שׁוּשָׁן) was a Jewish mathematician who lived in Ottoman Palestine.

At a young age, he moved from Morocco—perhaps from Fes—to Jerusalem, where he became a pupil of Levi ibn Habib.^[a] From there he went to Safed, where, under great hardship, he continued his studies. But his increasing poverty induced him, in 1539, to leave Safed and seek a living elsewhere.

At this time he commenced work on the calendar, giving, among other things, tables which embraced the years 5299–6000 and (1539–2240). After his return to Safed he resumed his work on the calendar, in which he was assisted by the dayan Joshua. It was published at Salonica, in 1564, under the title *Tikkun Yissakar*. The second edition, under the title *Ibbur Shanim* (Venice, 1578), is not as rare as the first. The tables in both editions begin with the year of publication.

The book also contains, in two appendixes, a treatise on rites ("minhagim") depending upon the variations in the calendar from year to year, and a treatise on the division of the weekly portions and the haftarot according to the ritual of the different congregations. For the latter treatise the author quotes as his source ancient manuscript commentaries, and holds that, according to the opinion of a certain scholar, the division of the weekly portions is to be traced back to Ezra. Rites, anonymously given, are, according to p. 51, 2d edition, taken from Abudarham, to whom the author attributes great authority.

ספר עיבור שנים

תקון יששכר

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ח

דיני ומנהגי התקופות, החדשים והמועדים
הקריאות וההפטרות לכל השנה

למה"ר רבי יששכר בן מה"ר מרדכי בן סוסאן מערבי זצ"ל
מגדולי רבני צפת לפני ארבע מאות שנה (בתקופת הב"י והאר"י זיע"א)
ומובא על-ידי גדולי הפוסקים האחרונים נושאי הכלים של השלחן-ערוך
צלום המהדורה השניה (ויניציאה של"ט), הכוללת
תוספות והשלמות שנוספו על-ידי המחבר עצמו,
והוא יקר המציאות ביותר

ועתה מובא לדפוס בעיר הקודש ירושלים תובב"א
בתוספת ראשי-פרקים לתולדות המחבר

בשנת תשמ"ח לפ"ק

לתולדות המחבר רבי יששכר בן סוסאן מערבי וספרו "תיקון יששכר" – "עיבור שנים"

המחבר רבי יששכר בן מרדכי דידיע בן סוסאן נולד בפאס בשנת ר"ע בקירוב. בהקדמתו הוא מייחס את משפחתו לשבט בנימין. בספר שלפנינו (ק"ל ע"ב) הוא מביא חידוש בשם אביו, וכן הוא מזכיר בהקדמה קרובו ר' יעקב אבן תבון.

למד בירושלים בשנת רפ"ז לערך אצל רבו רבי לוי בן חביב, הרלב"ח, עבר לצפת והתחמם לאורו של מרן רבי יוסף קארו בעל "בית יוסף", כאן שימש כרבה של קהילת המערביים בצפת, והשפעתו נודעת לא רק בדורו אלא גם בדורות הבאים.

הספר נתחבר בשנת רח"ץ, כלומר לפני ארבע מאות וחמישים שנה בקירוב, בפרוס "תור הזהב" בצפת. מאגרותיהם ומרשמי ביקורם של העולים באותה תקופה ובעשרות השנים לפני כן אנו למדים על תולדות קהילת צפת בימים ההם. רבי יוסף דמונטניה מספר באגרת משנת רמ"א על צפת כ"קהילה יפה, ויחד עם הכפרים בסביבה יש בה שלוש מאות בעלי בתים", ומספר זה נזכר גם ע"י תלמידו של רבי עובדיה מברטנורא שביקר בצפת בשנת רנ"ו.

בשנים הבאות, לאחר גירוש ספרד, גדל מספר היהודים מצפת וכמה קהילות התארגנו לשמור על מנהגיהם. אחת הגדולות שבהן היתה קהילת המערבים, ורבי יששכר בן סוסאן נמנה עליה, ובספרו הוא מביא את מנהגיה המיוחדים, אם כי הוא מביא גם את מנהגי הקהילות האחרות.

ספרו "תיקון יששכר" הובא לדפוס בקושטא בשנת שכ"ד, ובשערו רשום תוכנו של הספר: "והוא ספר עיבור ותקופות, לעולם חלילה חוזרות, משנת השכ"ד ליצירה מתחילות, ועד סוף העולם משלימות, וחיבור הסדרים ופירוץ כמנהגות ארץ ישראל והחוצות, ועוד מנהגות קריאות כל הזמנים והמועדות, פרשיות והפטרות המועדים כדיניהם וטעמיהם כולם מבוארות,

והפסקות למנין העולים לקרות בתורה כל השנה ספורות, בפרשיות פרודות גם כפולות, והפטרות כל השנה בו כתובות, על סדר כל הסדרים המה סדורות, ובסופו מפתחות מפרקי כל התלמוד והמשנה.

מתאר המחבר את עצמו: "זעירא דמן חבריא", תלמיד חכמים קדושים העוסקים בתורה, "שליו הייתי בביתי זרענן בהיכלו היכל ה' לשקוד על דלתותיו יום יום". התחמם לאורם של חכמים ושתה בצמא את דבריהם תורתו היתה אומנתו כל הימים.

הוא התגורר בעיר "הקדושה והחשובה והמהוללה צפת", ואם כי סבל יסורי ארץ ישראל השלים עם זאת. "כך היא דרכה של תורה... זאת התורה אדם כי ימות באהל, ובפרט עם הדירה באר"י ששניהם ע"י יסורים ניתנו... אמרתי זאת נחמתי בעניי, שתהיה תורתי אומנותי ובאר"י דירתי ומה לי עוד, זאת מנוחתי עדי עד, פה אשב כי אויטיה".

"ויהי היום – הוא ממשיך לספר – נאלץ לגלות מביתו נע ונד גולה ומטלטל", וניסה להיזכר בדינים והלכות שטרח בהם קודם לכן ולא זכר כי אם מעט מן המעט, ובהיותו בארץ נכריה "ליבי וכליותי יעצוני להתחיל לשער מולדות ותקופות, ולתקן עיבור עם כמה שנים, ולהטריד דעתי בכך וליבי בשמים בחשבונות אלו, שהן חשבונות של מצוה... כל שכן שזאת המצוה היא כוללת במלאכתה הרבה מצוות לדעת מה יעשה ישראל במועדים ובזמנים וראשי חדשים, וחילוק הסדרים על שבתות השנים ושאר מצוות ודברים אחרים הנלוים אליהם".

את ספרו חיבר איפוא בעת שהקיפוהו הרבה טרדות ודאגות. בכמה מקומות שעבר בהם נתבקש ע"י אנשים שהפצירו בו לסדר ספר לתקופות וסדר העיבור לכמה שנים.

בהקדמתו לספר הוא מספר שראה לוחות רבים תלויים בבתי כנסת והם משובשים, וכדוגמא הוא מביא שבאותה שנה שכתב את ספרו, שנת רצ"ט, היו כאלה שטעו בחשבון ולכן הסתמך על המקורות הראשונים, על דברי הרמב"ם ובעל "כפתור ופרח" שכבר עסקו בכך, והוא מצא לפי חשבון

שאותה שנה רצ"ט היא שנת השמיטה, ועוד "לפני שיצא מאר"י יצא קול מכל בני הגליל ורבים נתעוררו לכתוב על פרחבול השמטה לפני החכמים דייני הארץ יצ"ו כדי שלא תשמיט הלואותיהם שיש להם על הלווים". בעקבות הרמב"ם שקבע את חשבון שנת השמיטה, כפי שנהגו הגאונים ואנשי ארץ ישראל "שהקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה ובהם ראוי להתלות", מציין אף הוא "הקבלה והמעשה יספיק בזה". סמך לדעתו מצא בספר "כפתור ופרח" והוא ממשיך לדון בחישובים השונים כדי לבסס את דעתו.

בחישוב שנת חורבן הבית השני, וחשיבות מיוחדת לכך לקביעת מספר השנים ליצירה, הוא מסתמך גם על המנהג שנהגו בצפת: "וגם שמעתי שכן נוהגים בארץ ישראל קהילות ישראל הדרים בה בכל מקום, שבכל ליל תשעה באב שליח הצבור מכריז היום שנת כך וכך לחורבן בית קדשנו ותפארתנו", ואף בכך ראה סמך לחישוב מנין השנים ליצירה. הוא עמד בתוקף על החישוב שלו וכדבריו בהקדמתו: "ואם תראה חשבונות אלו בלוחות אחרים משתנים... לא תחוש למנינם ולא תאבה לחשבונותיהם, ותסמוך על שאני מונה לך לא פחות ולא יותר".

בהגהה שהוא מוסיף "אחר תשלום הספר השנה הזאת הש"ו ליצירה שלח החכם כה"ר חיים חבר יצ"ו מדמשק מקום דירתו, לפה צפת תוב"ב, לוח לבני קהל יצ"ו על זו השנה לתלותו בביהכ"נ שלהם, קהל סיסיליאנו יצ"ו, כמנהג החכם השלם כה"ר יצחק אביו זצ"ל גם הוא נוהג, וכתוב בו שנת הש"ו ליצירה... והיא מוצאי שביעית להר"ם במז"ל".

הוא מסביר גם את הכללת המולדות בספרו "כפי שראיתי רבים מבקשים לדעת מתי זמני המולדות שיערתי ודקדקתי ועמדתי באמת על כולן". והוא מסביר את דרך החישוב על פי השיטות השונות. סיבה שניה שכלל בספרו את המולדות הוא מסביר לפי שפעם אחת בא לידו תיקון רבי נחשון גאון מדפוס סלוניקי, והוא בדק גם בעיבור אחר שתיקן רבי לוי בן אליד ובדק ומצא והאיר בשולי הספר הזה חשיבות קביעה מדויקת של המועדים, שכן "כל הסומך על הטעות שטעו בו כמה מדפיסים הוא אוכל

חמץ בפסח, וכל אשר תתאוה נפשו ביום הכיפורים, וחילל כל מועדי השי"ת המקודשים, שנמצא קובעם שלא בזמנם ובטל בכולם ממצות עשה", וכך הוא ממשיך לציין את הטעויות בלוח שהיה לפניו.

בספרו כלל את מנהגי תושבי ארץ ישראל וכן את מנהגי הקהילות בחוץ לארץ שעבר ביניהם. חשיבות מיוחדת לספרו זה שכן כלל בו את מנהגי תושבי ארץ ישראל הקדומים וכפי שהוא מתאר אותם "קהילות המוסתערבים יצ"ו תושבי הארץ צפת שבגליל העליון תוב"ב ושאר הקהילות יצ"ו", ולא רק ציון מנהגים אלא גם בירור שמנהגים אלו יהיו תואמים את ההלכה.

בספרו הוא מביא מסורות רבות ובכללן כאלו שנמסרו לו ע"י הדיין רבי יהושע בשם רבי יעקב בירב, וכן בירורים הלכתיים שהיו לו במעמדו של מרן רבי יוסף קארו, בקשר לדיני קריאת התורה, וחשיבות מיוחדת לעדותו זו שהימנה אנו למדים על רבי יוסף קארו שנכח בביהמ"ד שם ושימש כמוהל, ולדעתו סמך מרן את ידו על הכרעתו.

שקועות בספר מהכרעותיהם של גדולי הפוסקים בדורות ההם, רבו הרלב"ח, רבי דוד בן זמרא הרדב"ז, גדול רבני ירושלים בימים ההם. ביחוד כלל בספרו את המנהגים שהיו נהוגים בימיו בצפת הן בקהילתו המערביים והן יתר הקהילות. בענין קריאת הפסוק לחתן "ואברחם זקן וכו'" (ראה להלן) הוא מביא מסורות מפי חכמי קהילת האשכנזים מה"ר יואל נר"ו ומה"ר נתן נר"ו (פה ע"ב).

בידו היו גם כתבי יד כגון ספר עיבור לרבי ישועה דיין מארם צובא, וכתבים נוספים בעניני עיבור שנים וכן קונטרסים בעניני הפסקות הקריאה לעליות וכו'.

מהדורה ראשונה שלא בידיעתו והסכמתו

כאמור נאלץ המחבר רבי יששכר בן סוסאן, בגלל קשיים כלכליים, לעקור מצפת וסובב בקהילות חו"ל, ואחד המארחים ר' שלמה בן ר"י

שהספר הגיע לידו הביא אותו לדפוס שלא בהסכמת המחבר. משהגיע הספר לידיו נוכח לדעת שישנן טעויות מספר ביחוד בלוחות וחשובים, וכך הוא טוען בהקדמתו למהדורה שניה נגד המהדיר הראשון: "הדפיס זה הספר [בשאלוניקי?] בשנת שכ"ד, וחסר ממנו קצת לשונות בכמה מקומות, וגם לא דקדק בקצת הגהות, ועל כל ספר "פעולת יששכר" דילג כל לוחותיו וכל עיגולי מחזורי תקופותיו, ולא הדפיס כי אם הקונדריס האחרון שכתבתי למאה שנה, באין צורך לחסר במ ולהוסיף, וכתב שמו עליו, ואינו כן".

הוא לא מאשים אותו על מה שהחסיר, אלא על מה שהוסיף משלו ומשל אחרים, ובהם כמה וכמה טעויות. המהדיר כתב את שמו על התוספות ולא יוכלו איפוא להאשים את המחבר בטעויות אלו.

המחבר הביא איפוא לדפוס בשנת של"ט בויניציאה את ספרו "עיבור שנים", הוא הספר אשר לפנינו, וכלל בו השלמות והערות למהדורה הראשונה. בספר כלולים לוחות לעיבור שנים ותקופות משנת של"ה, שנת התקנת הספר לדפוס, עד המחזור האחרון ליצירה, סוף האלף הששי. בסיום הספר סדר המולדות והשלמת התקופות בספר "פעולות יששכר" לתקופות שמואל ורב אדא, אולם עיקרו לוח דיני ומנהגי השנה לכל השנים, שבע השנים הפשוטות ושבע השנים המעוברות, בהתאם לסימנים.

בהקדמתו מביע רבי יששכר את תקותו כי בזכות הדפסת הספר "יתעוררו עלי רחמים מלפני אבי שבשמים אשר נגדו כל תאותי, ויצו למלאות שאלתי, וישיב שבותי מארץ גלותי, לשלום לביתי, שש ושמח כרצון נפשי הדלה והשפילה, אלוקים ירוממה עליון, ולחזור ולהתהלך לפניו בארץ החיים, ולשקוד על למודי כבראשונה" (ד ע"א).

ספר "תיקון יששכר" נתקבל כאחד הספרים החשובים לענינים הנידונים בו, וכדוגמא נציין שגדול המאספים בין חכמי ספרד כשתי דורות אחריו, רבי חיים בנבנישתי, מביא את הכרעותיו בעשרות סימנים בספרו כנה"ג לשו"ע או"ח, וכדוגמא בלבד נפרט כמה מהם: סי' קלה, סי' קלז, סי' קמד, סי' תכח, סי' תקעה, סי' תקעט, סי' תרסח, סי' תרפח, וכהנה לעשרות. בעל

"מגן אברהם" מביא אף הוא את דבריו כמקור ראשון שניתן לסמוך עליו. כמה מהכרעותיו נביא להלן, וכפי שהמחבר סידר את ספרו מראשית השנה ועד סופה כך ננהג לגבי ציון הכרעותיו בהלכה והמנהגים המובאים על ידו לראשונה.

הכל עולים בשמחת-תורה

המנהג המקובל בכל תפוצות ישראל בקשר לקריאת התורה בשמחת-תורה שהכל עולין לתורה, הוא מביא לגבי מנהגי קריאת התורה כדבריו: "ומנהג פשוט בהרבה מקומות באותו יום, וכן אנו מנהגינו המערבים יצ"ו והמסתערבים יצ"ו שבצפת תוב"ב כמעט חצי הקהל ורוב הנערים והילדים יצ"ו, כמבן שש ושבע ומעלה, מעלין לס"ת ארבעה חמשה ילדים בפעם אחת, שאחד מהם מברך וכולם רק עמו עומדים, והכל משום שמחת התורה". במהדורת קושטא הוא מציין "שנהגו כך גם בירושלם כשהייתי שם", וחשיבות מיוחדת לדבריו במהדורה שניה שמנהג זה קיבל אישור הרלב"ח מגדולי הפוסקים האחרונים: "וכן ראיתי שעשו בירושלים עיה"ק תוב"ב בפני מורי הרב הגדול מהר"ר לוי בן חביב זצ"ל איש ירושלים" (נו ע"א).

למנהג המובא ע"י בעל "תיקון יששכר" אחד מהם מברך ואחרים עומדים ושומעים, מוסיף בעל "ארץ חיים": "דהאידנא אין מנהג צפת כן אלא מעלים אותם אחד אחד. לאחר שעלו כולם וקראו בספר תורה מעלים את כל התינוקות הקטנים והש"ץ מברך אותם בעל פה בפסוק המלאך הגואל".

אם כי הרמב"ם אינו מזכיר קריאת פרשת בראשית בספר השלישי מציין המחבר: "ונוהגין בכמה מקומות במערב שכשיעלה מסיים-התורה לסיים, יהיה מוכן לפניו הספר השני פתוח בו בראשית, וכשיסיים "לעיני כל ישראל" יתחיל מיד בספר השני בראשית. הכל בקריאה אחת, שלא יפסיק בין הסיום וההתחלה כלל, ואחר שיסיים ענין בראשית הוא שיברך ברכת התורה האחרונה, וכשהייתי במצרים שמעתי שכן נהג מורינו הרב

יוס י'ו בו סבת ויחי, יוס כ"ג בו סבת ואלה שמות, שבט יוס ז' ומספר ימיו
 מלפנים, יוס א' בו סבת וארא, יוס ח' בו סבת בא ל פרעה, יוס טו' בו סבת בשלח,
 והוא ל'ה לאילנות והאסכנזים י'ו מרבים בו במיני פירו' האילן לכבוד שמו של יוס,
 יוס כ"ב בו סבת יתרו, יוס כ"ט בו סבת המשפטים, וקורין בזו הסבת פרטת טקלי'
 ארר, ח"ב ומספר ימיו כ"ט ומיניו תוס ב' בסבוע, יוס ו' בו סבת תרומה,
 וזו הסבת הפסקה והסימן להפסקה בזו הסנה ב'ו פירוש כס"ח ארר חל להיות

22. סדר ט"ו בשבט

רבי משה חגיז כונה גם "המני"ח; ^[1]ה'תל"ב – (1672), נפטר אחרי שנת ה'תק"י, (1750), היה
 מחכמי ירושלים במאה ה-18, מראשי הלוחמים בשבתאות.
 הרב משה גאלנטי כונה לעיתים המג"ן; ה'ש"ף, 1620, צפת - כ"א בשבט ה'תמ"ט 10,
 בפברואר, 1689 ירושלים היה הראשון לציין הראשון וראש רבני ירושלים במאה ה-17.

אזכור ראשון של סדר לימוד לט"ו בשבט מופיע בדברי ר' משה חגיז, המובאים בספר "ברכת
 אליהו" לר' אליהו מאולינוב, שנדפס בוואנזבק בשנת תפ"ח (1728). לדברי הרב חגיז, הוא הנהיג
 את סדר הלימוד לט"ו בשבט, שכלל אכילת חמישה עשר סוגי פירות, ולימוד ט"ו פרקי משניות על
 סמך מנהג רבותיו וסבו, ר' משה גאלנטי. וכך כתב הרב חגיז:

ועוד הודיעך דכאשר האדם עץ השדה הנהגתי גם כן מה שראיתי מרבותי נ"ע וממרי הנזכר לעיל) סבו
 של חגיז, רבי משה גאלנטי (שהיה נוהג בט"ו בשבט להרבות בברכות פרי האילן ולהתפלל להי"ת
 יחדש עלינו ועליהם שנה טובה. והיו נוהגים לאכול ט"ו מיני פירות אלו. ועל כל פרי שיביאו כל אחד
 בפני עצמו שלא מדעת בעה"ב ללמוד פרק אחד דהיינו ח' פרקים דפיאה, ג' פרקים דביכורים, ד'
 פרקים דראש השנה, שהם ט"ו.

בסיום דבריו על סדר ט"ו בשבט, אומר הרב חגיז: "וכן מצאתי בשם האר"י ז"ל שהיה נוהג
 כסדר הזה, אך אין שום עדות לקיום סדר ט"ו בשבט בכתבי האר"י." ^[2]

Elisheva Carlebach, *The Pursuit of Heresy: Rabbi Moses Hagiz and the Sabbatian Controversy*, Columbia University Press, 1990, ISBN 0-231-07191-4. (באנגלית)

בין השנים ה'תע"ד-ה'תצ"ח ישב רבי משה באלטונה, וסייע בידיו של רבי יעקב עמדין במלחמותיו
 עם רמח"ל. מכתבו היה הראשון שהבעיר את המחלוקת. לאורך כל שנות המחלוקת כתב רבי משה
 אגרות חריפות בהן הוא תובע להשמיד את כתביו של רמח"ל ולמנוע ממנו להפיץ את משנתו,
 שלדעתו של רבי משה לא באה מצד הקדושה אלא מהסיטרא אחרא.

בספר "חמדת ימים" מסופר על הסדר שנהגו לערוך מקובלי צפת. עליפי דבריו:

ומנהג טוב להולכים בתמים להרבות בפירות בעצם היום הזה ולומר דברי שירות ותשבחות
 עליהן... ואף כי בדברי הרב (האר"י) אין זכר לט"ו בשבט... מכל מקום תיקון נפלא הוא בנגלה
 ובנסתר.

ספר חמדת ימים הוא ספר העוסק במנהגים והלכות, בעיקר של מועדי ישראל, הספר רצוף תוכחות מוסר, על פי הקבלה בכלל וקבלת האר"י בפרט, ופורסם לראשונה בידי הרב ישראל יעקב אלגאזי באיזמיר תצ"א סביבות 1731

ישנם שסברו כי מחבר הספר הוא נתן העזתי. שאלת זהותו וטיבו של המחבר - האם קדום או מאוחר, והאם היה שבתאי או נאמן למסורת נתונים במחלוקת, ובעקבות כך גם היחס למנהגים הכתובים בספר.

רבי יצחק לוריא, (1534–1572) המכונה האר"י, היה גדול מקובלי צפת

שבתאי צבי נולד באיזמיר ב-1626-1676. כבר בצעירותו הרבה להתעסק במיסטיקה ובקבלה לצד ספרות ההלכה. מגיל צעיר נתגלו בו סימנים של מאניה דפרסיה. בגיל 25 (או 29) גורש מאיזמיר והחל במסע נדודים. בעזה פגש את נתן העזתי, ששכנע אותו, על סמך חזון נבואי, כי הוא המשיח. פגישה זו, שהתרחשה בשנת 1665 היוותה את האפיזודה הראשונה בסדרה של התרחשויות, שעתידות היו לחולל טלטלה עצומה בקהילות ישראל בשנים שאחר כך. נתן העזתי החל להפיץ את הידיעה לכל קהילות ישראל במכתבים, ובה בעת יצא שבתאי צבי עצמו לירושלים להפיץ את בשורתו. בקהילות ישראל באירופה התקבל שבתאי צבי כמשיח, הרבה בהשפעת פרעות ת"ח ת"ט (1648-1649) היהודים, שהיו במצב כלכלי, דתי, חברתי וביטחוני קשה מאוד לאחר הפרעות, פירשו את מצבם כחבלי משיח והאמינו שהגאולה קרובה. על כן, כששבתאי צבי הכריז על עצמו כמשיח, קיבל אותו העם בהתלהבות.

Issachar ben Mordecai ibn Susan (fl. 1510–1572)

Tikun Yisachar 1564 second edition Venice 1578

Levi ibn Habib (c. 1480 – c. 1545), also known by the acronym **HaRaL BaCh**, was [Chief Rabbi of Jerusalem](#) from 1525 until his death.

Rabbi Yitzchak Luria : יצחק בן שלמה לוריא אשכנזי; (Ari zal) 1534-1572 (arrived in Tzfat 1570)

Shabbtai Zvi – 1626-1676

Nathan of Gaza - Nathan Benjamin ben Elisha Hayyim haLevi Ashkenazi - born 1643 – Jerusalem – died 1680 Macedonia , began studying [Talmud](#) and [Kabbalah](#) under **Jacob Hagiz**. wrote *Peri 'EtzHadar*, prayers for the 15th of [Shebat](#)

Jacob Hagiz (1620–1674) ([Hebrew](#): יעקב חגיז) was a Jewish [Talmudist](#) born of a [Sephardi Jewish](#) family at [Fes, Morocco](#). Hagiz's teacher was David Karigal^[1] who afterward became his father-in-law. In about 1646, Hagiz went to [Italy](#) for the purpose of publishing his books, and remained there until after 1656, supporting himself by teaching. Samuel di Pam, rabbi at [Livorno](#), calls himself a pupil of Hagiz. About 1657, Hagiz left [Livorno](#) for [Jerusalem](#), where the Vega brothers of Livorno had founded a [beit midrash](#) for him,^[2] and where he became a member of the rabbinical college.^[3] There a large number of eager young students gathered about him, among whom were [Moses ibn Habib](#), who became his son-in-law, and [Joseph Almosnino](#), later rabbi of [Belgrade](#).^[4] Another son-in-law of his was **Moses Hayyun**,^[5] father of [Nehemiah Hayyun](#). Jacob Hagiz was active in the opposition to [Sabbatai Zevi](#) and put him under the [ban](#).^[6]

Nehemiah Hiyya ben Moses Hayyun (ca. 1650 – ca. 1730) was a [Bosnian Kabbalist](#), described by scholars as linked to [Sabbateanism](#).^{[1][2]} His parents, of [Sephardic](#) descent, lived in [Sarajevo, Bosnia](#) (then a part of the [Ottoman Empire](#)), where he was most likely born, though later in life he pretended that he was a [Palestinian](#) emissary born in [Safed](#). He received his [Talmudic](#) education in [Hebron](#).

Moses Hagiz (1671 – c. 1750) ([Hebrew](#): משה חגיז) was a [Talmudic](#) scholar, [rabbi](#) and writer born in [Jerusalem](#). He was also one of the most prominent and influential Jewish leaders in 17th-century [Amsterdam](#). During Hagiz's lifetime, there was an overall decline in rabbinic authority which was the result of migration and assimilation, and Hagiz devoted his career to restoring rabbinic authority. His most prominent talent was as a polemicist, and he campaigned ceaselessly against Jewish heresy in an attempt to unify the rabbinate. Moses' father, **Jacob Hagiz**, died while Moses was still a child. The latter was therefore educated by his maternal grandfather, [Moses Galante](#)

Hemdat Hayamim 1731 - The book was first printed in [Izmir](#) in 1731-1732, and brought to the printing press by R' [Israel Yaakov Algazi](#) The book included songs with the acrostic "[Natan HaAzati](#)", as well as statements known to be attributed to Sabbateans.^[1] **Israel Yaakov Algazi** (1680–1757) was [Jewish rabbi](#) of [Izmir](#) and [Jerusalem](#), who served as [Rishon Letzion](#) for the last few years of his life.